

PAVEL KOLÁŘ, JÁN LIGUŠ A KOL.

POIMENIKA

PASTORAČNÍ SLUŽBA CÍRKVE
V KONTEXTU TRADICE
A SOUČASNOSTI

KAROLINUM

Poimenika

Pastorační služba církve v kontextu tradice a současnosti

Pavel Kolář, Ján Liguš a kol.

Recenzovali:

Prof. ThDr. Pavel Procházka, Ph.D.

Doc. ThDr. Jiří Vogel, Th.D.

**Financováno
Evropskou unií**
NextGenerationEU

**Národní
plán
obnovy**

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Publikace byla vydána za podpory Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a Národního plánu obnovy v rámci projektu Transformace pro VŠ na UK (reg. č. NPO_UK_MSMT-16602/2022).

Vydala Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum

Praha 2024

Redakce Hana Goláňová

Grafická úprava Jan Šerých

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

Vydání první

© Univerzita Karlova, 2024

© Pavel Kolář, Ján Liguš a kol., 2024

ISBN 978-80-246-5454-6

ISBN 978-80-246-5460-7 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

OBSAH

Úvodem (Pavel Kolář)	13
1. Poimenika jako teologický obor a souběžné disciplíny (Ján Liguš)	19
1.1 Etymologie a odborná pojmenování poimeniky	19
1.2 Tři pojetí poimenické služby	21
1.2.1 Užší pojetí	21
1.2.2 Širší hledisko poimenické služby	22
1.2.3 Nejširší hledisko pastorační služby	22
1.3 Duchovní péče jako služba všem věkovým skupinám	23
1.4 Poimenika jako teologický obor a souběžné disciplíny	24
1.5 Souběžné disciplíny praktické teologie	24
1.5.1 Biblická antropologie	24
1.5.2 Nauka o komunikaci Božího slova	25
1.5.3 Katechetika	25
1.5.4 Liturgika	26
1.5.5 Diakonie	26
1.5.6 Kybernetika	27
1.5.7 Evangelizace a misie	27
1.6 Interdisciplinární charakter poimeniky	28
1.6.1 Psychologie	28
1.6.2 Vývojová psychologie	28
1.6.3 Pastorální psychologie	29
1.6.4 Psychoterapie	29
1.6.5 Mezilidská komunikace	30
1.6.6 Gerontologie	30
2. Pastýřská péče ve svědectví Starého zákona (Ján Liguš)	33
2.1 Rodiče	34
2.2 Mudrci	35
2.3 Kněží	36
2.4 Proroci	37
2.5 Vlastnosti Hospodina jako pastýře podle žalmu 23	38
3. Novozákonní východiska pastorační služby (Ján Liguš)	41
3.1 Boskein	41
3.2 Elenchein	42
3.2.1 Elenchein v Ježíšových slovech a v jiných apoštolských listech	43
3.3 Katartizein	44
3.4 Poimenické významy substantiv paráklésis a paráklétos	45
3.5 Parakalein	47

3.5.1 Parakalein v pastýřské službě v apoštolských sborech	47
3.5.2 Povzbuzování a napomínání jako duchovní dar	49
3.5.3 Pastýřská služba jako nedílná součást pravého zvěstování	49
3.5.4 Duchovní péče starších a celého sboru ve smyslu parákalein	50
3.5.5 Pastýřská služba v misijní práci apoštolů ve smyslu parákalein	50
3.6 Poimén a poimainein	51

4. Představitelé a přístupy duchovní péče v historii a současnosti

(<i>Ján Liguš</i>)	55
4.1 Pastýřská péče v službě Ježíše Krista	55
4.1.1 Projevy Ježíšovy lásky k Bohu	56
4.1.2 Ježíšova láska k bližním	58
4.2 Duchovní péče v apoštolských sborech Nového zákona	61
4.2.1 Některé apoštolské důrazy na důležitost církevní kázně	64
4.3 Stručná charakteristika situace křesťanů v poapoštolské době	68
4.3.1 List Klemeta Římského	69
4.3.2 Ignác Antiochijský	70
4.3.3 Polykarp ze Smyrny	70
4.3.4 Barnabášova epištola	71
4.3.5 Hermův pastýř	71
4.3.6 Didaché – Učení dvanácti apoštolů	72
4.4 Apologeté	73
4.4.1 Tertulián	73
4.4.2 Órigenés	74
4.4.3 Cyprián	76
4.5 Stručné shrnutí poimenických důrazů Apoštolských otců a apologetů	77
4.6 Vývoj poimenické nauky v myšlení církevních otců	78
4.6.1 Ambrož Milánský	79
4.6.2 Jan Kassián	81
4.6.3 Augustin	82
4.6.4 Lev I. Veliký	85
4.6.5 Řehoř I. Veliký	85
4.6.6 Shrnutí	87
4.7 Stručná charakteristika středověké mnišské poimeniky	88
4.7.1 Benediktini	89
4.7.2 Bernard z Clairvaux	89
4.7.3 Dominik	91
4.7.4 František z Assisi	92
4.7.5 Tomáš Akvinský	93
4.7.6 Tomáš Kempenský	95
4.8 Stručná charakteristika osvěcenství	99
4.8.1 Friedrich Daniel Ernst Schleiermacher	100
4.9 Pojetí poimenické služby v dialektické teologii 20. století	101

4.9.1 Karl Barth	101
4.9.2 Eduard Thurneysen	103
4.9.3 Hans Asmussen	105
4.9.4 Další vývoj pastýřské péče v dialektické teologii	106
4.10 Teologicko-sociální, komunikační a poimenické aspekty lidské individuality	107
4.10.1 Biblicko-teologická charakteristika člověka	108
4.10.2 Rozum, řeč a socialita	108
4.11 Poimenická služba církve v současné společnosti	110
5. Pastorační péče v římském katolicismu (Aleš Opatrný)	117
5.1 Pastorační péče a koncil	118
5.2 Pastore v naší zemi v posledních desetiletích	118
5.3 Charakteristiky pastorační péče v katolické církvi	119
5.4 Pastore v širším slova smyslu	120
5.5 Témata pastorační péče	120
6. Pastorační péče v pravoslaví (Gorazd Josef Vopatrný)	123
6.1 Kvalifikace k úspěšné pastorační činnosti	123
6.2 Duchovní vedení	125
6.3 Svoboda	127
7. Pastorační péče v reformaci a protestantismu (Ján Liguš)	129
7.1 Česká reformace	129
7.1.1 Konrád Waldhauser	130
7.1.2 Jan Milíč z Kroměříže	130
7.1.3 Matěj z Janova	131
7.1.4 Jan Hus	131
7.1.5 Jednota bratrská	134
7.2 Martin Luther	136
7.2.1 Všeobecná charakteristika Lutherovy doby	136
7.2.2 Hlavní životní křižovatky Martina Luthera	136
7.2.3 Pastorační péče u Martina Luthera	138
7.2.4 Hlavní činnosti pastorační péče	139
7.2.5 Duchovní péče v rámci všeobecného kněžství věřících	141
7.3 Duchovní péče v pojetí Filipa Melanchthona	141
7.4 Poreformační vývoj v luterství	143
7.4.1 Luterský pietismus – Filip Jakub Spener	144
7.4.2 August Hermann Francke	145
7.4.3 Hrabě Mikuláš Ludvík von Zinzendorf	146
7.5 Poslání duchovní péče v pojetí reformované teologie	147
7.5.1 Huldreich Zwingli	147
7.5.2 Zwingliho pojetí pastorační péče	148
7.5.3 Jindřich Bullinger	149

7.5.4 Bullingerovo pojetí pastorační péče	150
7.5.4 Martin Bucer	151
7.5.5 Bucerovo pojetí pastorační péče	151
7.5.6 Jan Kalvín	152
7.5.7 Kalvínovo pojetí pastorační péče	155
7.6 Poreformační vývoj v chápání poslání duchovní péče	158
7.6.1 Poreformační pastorační péče v protestantismu	159
7.6.2 John Knox	161
7.6.3 Puritanismus	164
7.6.4 William Perkins	164
7.6.5 Perkinsonovo pojetí pastorační péče	165
7.6.6 Stručné pastorační shrnutí dalších protestantských církví	167
7.6.7 Evangelikální pojetí služby duchovní péče	168
7.7 Helmut Thielicke	169
7.7.1 Hlavní poimenické důrazy	171
7.8 Pokračující vývoj v pojetí poimenické péče o moderního člověka	177
7.8.1 Lidé se zdravotním postižením a Boží vztah k nim	178
7.8.2 Pastorační péče o lidi s postižením ve sboru	180
7.8.3 Hlavní důrazy v pastorační péči 20. století	183
7.9 Závěr	187
8. Pastorační péče v evangelikálním hnutí (Pavel Černý)	189
8.1 Charakteristika pastýřské péče	190
8.2 Vývoj pastýřské péče	191
8.3 Čtyři modely vztahu teologie a psychologie	191
8.4 Důrazy pastorační péče v evangelikálním hnutí	193
8.5 Speciální pastorační důrazy evangelikálního hnutí	194
9. Pastorační péče v Církvi československé husitské (Tomáš Butta)	197
9.1 Duchovenská služba zaměřená na velké skupiny	198
9.2 Biblické a personalistické pojetí pastorace	200
9.3 Antropologická a psychologická problematika 70. let 20. století	202
9.4 Význam poimeniky a naše současná pastorační situace	203
10. Služba vedení v církvi (Tomáš Butta)	207
10.1 Církevní autorita a její princip služebnosti	207
10.2 Hledání stylu vedení v církvi	209
10.3 Osobnostní předpoklady a schopnosti pro vedení druhých	211
10.4 Zaměření a úkoly duchovního vedení	213
11. Pastorační rozhovor (Ján Liguš)	215
11.1 Všeobecná charakteristika rozhovoru a etymologie	216
11.2 Tři aspekty pastoračních rozhovorů	217

11.3	Správné a nesprávné naslouchání v pastorační službě	219
11.4	Pastorační rozhovory s nemocnými a umírajícími	220
11.4.1	Individuální reakce lidí na jejich smrtelnou nemoc	222
11.4.2	Duchovní péče o umírající	223
11.4.3	Sociálně etické aspekty a konkrétní postupy v pastoračním rozhovoru s umírajícím	226
11.5	Pastorační péče o antagonisty v církevním společenství	227
11.5.1	Etymologie pojmu, jeho obsah a význam	228
11.5.2	Tři podoby antagonismu	228
11.5.3	Biblicko-teologické pohledy na příčiny problémů v křesťanském společenství včetně antagonismu	230
11.5.4	Pastorační péče v jednání s antagonismem	233
11.5.4	Biblické vzdělávání sborových pracovníků	235
11.5.5	Pastorační napomenutí	236
11.6	Závěr	237
12.	Krizová intervence v pastorační péči a poradenství	
	(<i>Sylvie Stretti, Jan Kaňák</i>)	239
12.1	Interdisciplinarita v pomáhajícím procesu	239
12.2	Pastorační poradenství a pastorační péče	240
12.3	Cíle krizové intervence	241
12.4	Možnosti využití krizové intervence	242
12.5	Závěr	243
13.	Pastorační péče ve zdravotnických zařízeních (<i>Anna Lukešová</i>)	245
13.1	Kaplanská služba v nemocnicích	246
13.2	Kvalifikační a osobnostní předpoklady kaplanské služby	248
13.3	Spiritualita	248
13.4	Specifika pastorační služby nemocničních kaplanů	250
13.5	Duchovní hledání nemocných	252
13.6	Zisky ve ztrátách – čím nemoc může obohatit	253
14.	Pastorační péče ve vězeňství (<i>Aleš Jaluška</i>)	255
14.1	Vazba	256
14.2	Výkon trestu	257
14.3	Specifika pastorační práce ve výkonu trestu odnětí svobody	258
14.4	Prizonizace versus resocializace	258
14.5	Zvláštnosti vězeňské pastorace	260
15.	Pastorační péče v armádě (<i>Vladimír Moravec</i>)	263
15.1	Stručná historie vojenské kaplanské služby	264
15.2	Charakter kaplanské služby v Armádě ČR	266
15.3	Kvalifikační a osobnostní předpoklady	267
15.4	Otázka použití zbraně kaplanem	269

16. Pastorační péče o hasiče (<i>Jana Sálová</i>)	271
16.1 Historie a charakteristika profese	272
16.2 Psychologická péče	273
16.3 Formy poskytování duchovní péče	275
16.4 Smluvní rámec duchovní péče	275
16.5 Příklady duchovní péče v zahraničí	275
16.6 Jak pečovat o hasiče v budoucnosti?	278
17. Pastorační péče o lidi působící v samosprávách obcí	
a ve státní správě (<i>David Tonzar</i>)	281
17.1 Členové církve působící ve veřejných funkcích	282
17.2 Duchovní péče o členy ČČSH v zastupitelstvech obcí, měst a krajů	283
17.3 Duchovní péče o představitele obcí, měst a krajů	283
17.4 Duchovní péče o vrcholné představitele státu	284
17.5 Závěr	285
18. Pastorační péče o manželství a rodiny (<i>Dalimil Staněk</i>)	287
18.1 Bible o manželství	287
18.2 Pastorační péče o manželské páry v církevní komunitě	288
18.2.1 Preventivní pastorační péče	288
18.2.2 Krizová pastorační péče	290
18.2.3 Pastorační péče v období rozvodu	290
18.3 Meze pastorační péče	291
18.4 Nejčastější oblasti manželských problémů	292
18.5 Specifika práce s párem	293
18.5.1 Princip vyváženosti	293
18.5.2 Dynamika vztahu	293
18.5.3 Zápas o naději	294
18.6 Závěr	295
19. Pastorační činnost mezi lidmi bez domova (<i>David Hron</i>)	297
19.1 Domov bez přístřeší	297
19.2 Cesty na okraj	299
19.3 Služba kaplanská a služba náboženské obce	302
19.4 Bilanční rovnice	304
19.5 Ze sítě pastoračního deníku	305
19.6 Epilog	310
19.7 Kazuistika	311
Kamila ochránitelka	311
Bezelstný Pavel	312
Usměvavá stará dáma	313

20. Pastorační péče o seniory (<i>Kateřina Brzáková Beksová</i>)	315
20.1 Teologicko-filozofické předpoklady důstojnosti stáří	316
20.2 Psychologické pojetí stáří	317
20.3 Fyziologická a sociální determinace stárnutí	318
20.4 Pastorační přístupy ke stárnoucím a umírajícím	319
20.5 Smysl a cíl pastorační geriatrické péče	319
20.6 Kompetence duchovních v geriatrické péči	320
20.7 Pastore s ohledem na patologické změny osobnosti seniora	321
20.8 Paliativní přístup – útěšná pastorální role	322
Bibliografie	325
Zkratky biblických knih	341
Jmenný rejstřík	345
Summary	349

Úvodem

Multioborový charakter studia na Husitské teologické fakultě UK poskytuje významný prostor pro prolínání teologických, historických, humanitních, pedagogických, sociálních a religionistických věd v odborné profesní přípravě svých studentek a studentů. Tento její svébytný rys, který ji charakterizuje od počátku, vyrůstá z teologické tradice Církve československé husitské, pro kterou jsou od jejího vzniku důležité otevřenost moderní liberální demokratické kultuře, zájem o uplatnění poznatků moderních věd v církevní vzdělávací a diakonické činnosti i vědomí odpovědnosti za zachování a rozvíjení demokratické kultury s důrazem na důstojnost lidské osoby a na hodnoty právního státu a sociální spravedlnosti. Vědomě se staví proti tendencím vydělovat náboženský a církevní život z veřejného prostoru a odsouvat jej do oblasti soukromého individuálního života lidí, které jsou pokládány za jeden ze znaků moderního sekularismu.¹ Náboženský život lidí, kultivovaný jeho sdílením, rozvíjením, promýšlením i kritickou reflexí v náboženských institucích, poklá-

1 Roman Vido: *Konec velkého vyprávění. Sekularizace v sociologické perspektivě*, Brno 2011. K pojmu „veřejný prostor“ viz Marek Skovajsa et al.: *Občanský sektor: Organizovaná občanská společnost v České republice*, Praha 2010, s. 62–89.

dá naopak za jeden z nenahraditelných zdrojů lidské kultury a hodnoty s ním spojené za důležité pro trvale udržitelný rozvoj lidské společnosti.²

V ekumenickém společenství a dialogu s jinými křesťanskými církvemi se vyrovnává se změnami v polistopadové české společnosti, ve které církevní a náboženský život charakterizují jednak dlouhodobé tendence, jednak nové proměny, které bývají charakterizovány jako detradicionalizace, pluralizace, individualizace, privatizace, sekularizace, fundamentalizace či resakralizace.³ V této nové situaci promýšlí společně způsoby, jak v současné společnosti realizovat specifickou společenskou odpovědnost křesťanských církví. Jedním z nich je pastorační služba rozvíjená jako součást veřejné služby a činnosti veřejných institucí.

Pokládáme za jeden z cílů akademické činnosti Husitské teologické fakulty, přispívat k odborně fundovanému a na křesťanské tradici založenému působení církvi ve veřejném prostoru a k porozumění specifickým tohoto působení širší zainteresovanou veřejností. K jeho realizaci má přispět i tato monografie, která je dílem autorského kolektivu. Navazuje svým pojetím na monografii věnovanou kazatelství v kontextu tradice a současné praxe církví působících v České republice.⁴ Předpokládá, že k jejím zainteresovaným čtenářům a čtenářkám budou patřit zejména ti, kteří se připravují pro profesní působení v církvích či institucích jimi zřízených a pracovníci orgánů státní správy či veřejných institucí, jichž se dotýká veřejné působení církvi v rámci jejich pastorační, charitativní a sociální činnosti: studenti oborů teologie, sociální, charitativní a pastorační práce či veřejné správy; laičtí pastorační pracovníci i duchovní (faráři, farářky, pastoři, pastorky, kazatelé či kazatelky) profesně působící v církvích či veřejných institucích (armáda, zdravotnická zařízení, vězeňství); pracovníci ve veřejné správě či veřejných institucích. Jim nabízí základní představení poimeniky jako jednoho z vědních oborů praktické teologie, shrnutí biblických východisek pastorační služby církvi, přehled historických proměn pojetí této služby a představení jejích konfesních specifík, v neposlední řadě pak charakteristiku pastorační služby ve vybraných veřejných institucích a pastorační péče o specifické skupiny lidí.

Autorský kolektiv zahrnuje akademické pracovníky, duchovní působící ve vedení církvi či specifických službách a postgraduální studenty, z nichž většina má či dříve měla užší vztah k Husitské teologické fakultě UK a její akademické i veřejné činnosti. Charakteristickým rysem monografie je tak určitá různorodost stylů, která odráží mimo jiné přístup jednotlivých autorů a autorek k tématu. Odborný styl v některých kapitolách

2 Zdeněk Kučera: *Pravda a iluze moderní teologie: hledání věrohodné transcendence od moderny k postmoderně*, Praha 2014; Jiří Vogel: *Církev v sekularizované společnosti*, Brno 2005.

3 David Václavík: *Náboženství a moderní česká společnost*, Praha 2010; Ivana Noble: Contemporary Religiosity and the Absence of Solidarity With Those in Need, *Journal of Nationalism, Memory and Language Politics* 13 (2019), s. 224–238, DOI 10.2478/jnmlp-2019-0010. Aurélia Bardon et al. (ed.): *Religious Pluralism: A Resource Book*, Florence 2015. DOI: 10.2870/860588

4 Ján Liguš et al.: *Kazatelství v kontextu tradice a přítomnosti: studie z homiletiky*, Chomutov 2014.

přechází v publicistický, který podtrhuje osobní reflexi specifik pastorační služby v dané oblasti na základě získaných zkušeností. Jsme přesvědčeni, i na základě zkušenosti z výuky poimeniky na Husitské teologické fakultě, že tento aspekt neubírá publikaci na její odbornosti a činí téma přístupnější širší zainteresované veřejnosti.

Obvyklá témata, jejichž zařazení souvisí s cíli publikace, mezi něž patří přehledné uvedení do poimeniky, doplňujeme o některá nová, kterým doposud nebyla v české akademické obci věnována soustavná pozornost. Větší pozornost je věnována představitelům puritanismu a evangelikálního hnutí, v samostatné kapitole jsou shrnuty poimenické důrazy teologie Helmuta Thielickeho, mezi současná pastorační témata je zahrnuta práce s antagonismy v církevním společenství a pastorační péče o lidi se zdravotním postižením, v samostatných kapitolách jsou pak představeni členové Hasičského záchranného sboru ČR a představitelé státní správy a samosprávy jako jedny ze zvláštních skupin, jimž je adresována pastorační péče.

Kapitoly publikace jsou uspořádány do čtyř větších celků: biblicko-systematického (1.-3. kapitola), historického (4. kapitola), konfesního (5.-9. kapitola) a speciálního (10.-20. kapitola). Biblicko-systematická část, jejímž autorem je Ján Liguš, se zaměřuje na základní charakteristiku poimenické služby, vymezení poimeniky jako teologického oboru v kontextu ostatních disciplín praktické teologie a určení její interdisciplinarity. Přehled biblických východisek pastorační služby nejprve představuje základní starozákonní instituce spojené s pastorační péčí s důrazem na metaforu Hospodina jako pravého pastýře. Shrnutí novozákonních předpokladů zahrnuje charakteristiku klíčových řeckých sloves spojených s pastorační činností a identifikaci klíčových prvků pastorační praxe novozákonních obcí. Autor se z metodického hlediska při práci s biblickým textem výslovně zříká použití historicko-kritického přístupu, což se stane patrným zejména v historické části, v níž pojednává o poimenické službě Ježíše Krista a v novozákonních sborech.

Jednotlivá období proměn pojetí pastorační služby v dějinách církve, která v historické části zpracoval Ján Liguš, spojuje autor v jeden celek svým charakteristickým důrazem na kajícnost, pokání, obrácení a život v Boží milosti i pod Božím soudem, které jsou projevem ospravedlnění z víry a působení Ducha svatého. Pastorační službu historicky i věcně zakládá v osobě a díle Ježíše Krista a v kruhu apoštolů. Poimenickou situaci křesťanských sborů v poapoštolské době osvětluje přehledem pastoračních témat v dílech apoštolských otců a apologetů. K zakladatelským postavám poimeniky jako teologické reflexe pak řadí zejména Aurelia Augustina, Jana Kassiana a Řehoře I. Velikého. Období středověku spojuje s řeholní tradicí a hnutím *devotio moderna*. S ohledem na to, že přehled vývoje reformační a protestantské poimeniky zahrnul do pojednání o specifikách pastorační péče v této konfesní rodině, uzavírá historický přehled pojednáním o představitelích dialektické teologie a náčrtem teologické antropologie, která se může stát jedním z východisek reflexe poimenické služby církve lidem v současné společnosti.

Ve třetí části publikace jsou prezentována konfesní specifika v pojetí pastorační péče, která utvářejí pastorační praxi církví působících v České republice. Autoři, kteří pojednávají o jednotlivých konfesních přístupech, je pokládají za své vlastní tradice, jež určují způsob, jak pastorační službu svých církví v současném světě promýšlejí a chtějí spoluutvářet. Nejedná se tedy o ekumenický pohled na pastorační službu. Formativní význam II. vatikánského koncilu pro pastorační péči v římském katolicismu a rozvoj kategoriální pastorače jako péče o zvláštní skupiny v této konfesní tradici podtrhuje Aleš Opatrný. Specifický důraz na kvalifikaci k duchovnímu vedení a význam duchovní svobody v pastýřské péči v pravoslaví ojedinělým způsobem zvýrazňuje Gorazd Josef Vopatrný. Nejrozsáhlejší kapitolu v této části publikace tvoří představení reformačního a protestantského pojetí pastorační služby. Její historická část, která začíná představiteli české reformace, doplňuje historický přehled vývoje ve 4. kapitole. Vedle hlavních reformačních proudů věnuje Ján Liguš pozornost také puritanismu, probuzeneckému hnutí nebo osobnosti Helmuta Thieleckeho. K aktuálním poimenickým tématům v současném protestantismu řadí péči o lidi se zdravotním postižením, rozvoj biblicky založeného poradenství či otázku sebehodnocení. Promyšlení vztahu mezi teologií a psychologií, užívání výrazů z prostředí klinické péče (např. pastorační diagnóza) nebo přijímání některých tradičních prvků duchovní praxe (půst, duchovní cvičení) pokládá za důležité znaky poimenické služby v rámci evangelikálního hnutí v současnosti Pavel Černý. Posun pastorační služby od péče o velké skupiny lidí na určitém území k její individualizaci a zájmu o malá společenství spolu s významem biblického personalismu a na osobu zaměřených psychologických přístupů (logoterapie, humanistická psychologie) pokládá za příznačné pro pastorační praxi v Církvi československé husitské Tomáš Butta.

Kapitoly poslední části monografie pojednávají o tématech speciální poimeniky. Téměř výhradně se věnují základním formám současné pastorační služby církví v rámci veřejné služby a veřejných institucí v České republice. S ohledem na to, že se jedná o službu v kompetenci církví a jimi pověřených pracovníků, zaměřuje se Tomáš Butta v úvodní kapitole této části na otázku služby vedení v církvi a na vybrané organizační aspekty, které ovlivňují kvalitu pastorační služby církve. Specifika základních prostředků pastorační péče, jimiž jsou aktivní naslouchání a rozhovor, blíže určuje Ján Liguš. Obecné charakteristiky pastorační komunikace pak specifikuje v kontextu péče o umírající a řešení antagonismů ve společenství, za svébytnou formu rozhovoru pokládá pastorační napomenutí. Zatímco poradenský rozhovor se stal v pastorační péči již zavedenou komunikační formou, uplatnění zásad a postupů krizové intervence si v pastorační praxi církví své místo hledá. Příklad využití intervence v rámci nemocniční kaplanské služby představují Jan Kaňák a Sylvie Stretti.

K základním formám pastorační péče církví, která je realizována v rámci veřejné služby, patří zejména kaplanská služba. V některých institucích je tato služba regulována smlouvami mezi příslušnými ústředními orgány

státní správy, tj. ministerstvy, a subjekty zastupujícími církve a náboženské společnosti v České republice, tj. Českou biskupskou konferencí a Ekumenickou radou církví. Kaplanskou službu ve zdravotnických zařízeních přibližuje Anna Lukešová, nemocniční kaplanka. Popisuje vývoj a organizaci této specifické služby, uvádí kvalifikační a osobnostní předpoklady pro její výkon, vymezuje spiritualitu jako inkluzivní koncept pro poskytování duchovní služby v pluralitní společnosti a identifikuje charakteristické prvky duchovní péče o nemocné a umírající. Analogickou strukturu má i kapitola o pastorační péči v Armádě ČR, kterou zpracoval Vladimír Moravec, vojenský kaplan. Vedle ekumenického formátu této služby, ojedinělého v rámci států NATO, patří k její charakteristice také otázka nošení a použití zbraně vojenskými kaplany. Význam i rizika pastorační péče ve vězeňství ozřejmuje Aleš Jaluška, vězeňský kaplan. Klade důraz na postpenitenciární pastorační péči, která má podpořit resocializaci osob po výkonu trestu a zabránit jejich prizonizaci. Zatímco psychologická intervence a pomoc je součástí péče o příslušníky Hasičského záchranného sboru ČR, k ustavení kaplanské služby v něm dosud nedošlo. Jana Sálková na příkladech ze zahraničí ukazuje různé formy organizování této podpory hasičů a jejich rodin a argumentuje ve prospěch jejího zavedení také v České republice. Smluvní ukotvení dosud postrádá pastorační péče o příslušníky Policie ČR a v dalších významných oblastech, jako jsou sociální a školská zařízení zřízená samosprávou, kde je pastorační péče také realizována, ale nemá stanovena specifická pravidla.

Nemocniční, vězeňská či vojenská kaplanská služba je formu veřejné instituční kategoriální pastorační péče. Pastorace zaměřující se na zvláštní skupiny, respektive na péči o lidi, které charakterizuje příslušnost ke specifické skupině, má i jiné organizační formy, a je realizována také v jiných prostředích, než jsou instituce veřejného charakteru. Příkladem takové pastorace je péče o sexuální a národnostní menšiny, o sociálně vyloučené, o lidi se zdravotním postižením, o oběti trestné činnosti či sexuálního násilí, o drogově závislé, o ovdovělé samoživitelky či samoživitele, o sportovce, o skauty či o podnikatele. Tato specifická péče může být součástí pastorační činnosti farní či sborové duchovní správy (farář či pastorační asistent např. pravidelně dochází do domova pro seniory nebo do stacionáře, účastní se skautských výletů a táborů apod.) nebo je svěřena církví pověřené osobě jako její hlavní úkol (např. péče o vysokoškolské studenty). Tato monografie se zaměřuje zejména na čtyři skupiny občanů, jimž jsou věnovány závěrečné kapitoly: zvolení zástupci působící ve státní správě či samosprávách, manželské páry a rodiny, lidé bez domova a senioři.

Pastorační péče o lidi působící v politice je aktuálním, v českém akademickém prostředí však dosud téměř nedotčeným, tématem. David Tonzar, biskup Církve československé husitské a jeden z iniciátorů zřízení kaple v budově Poslanecké sněmovny ČR, tuto službu zasazuje do kontextu spoluzodpovědnosti církve za veřejný život a péči o členy církve, kteří jako zvolení zástupci působí v samosprávách či ústředních orgánech státní správy. Na základě svých

zkušeností uvádí specifika pastorační komunikace s nimi. Kapitola věnovaná péči o manželské páry a rodiny, kterou zpracoval Dalimil Staněk, je mimo jiné příkladem vztahu mezi teologií a psychologií v pastorační praxi v tradici evangelikálního hnutí. K jejím tématům patří preventivní a krizová pastorační péče, role křesťanské komunity, identifikace základních zdrojů napětí a konfliktů, specifika práce s párem či rodinou i některá rizika této práce, která by měl pastorační pracovník znát. David Hron, farář, nás uvádí do problematiky pastorační péče o lidi bez domova. Nejprve je vymezuje jako zvláštní skupinu, jejíž specifika je třeba mít zvláště na zřeteli a respektovat je. Objasňuje rozdíl mezi kaplanskou a farní formou této služby, kde je zřejmý vliv náboženské obce či farnosti, která může faráře či farářku v jeho službě jak podpořit, tak být zdrojem napětí a konfliktu. Některá specifika pastorační práce s lidmi bez domova dokládá zajímavými kazuistikami ze své praxe. Závěrečná kapitola se zabývá pastorační péčí o seniory. Kateřina Brzáková Beksová v ní shrnuje fyziologické, psychologické a sociální aspekty stárnutí, identifikuje základní cíle a hodnoty pastorační péče o seniory, vymezuje klíčové kompetence duchovních pro péči o tuto specifickou skupinu lidí, objasňuje rizika patologických změn osobnosti v průběhu stárnutí a všímá si paliativní role pastorační péče.

Církve prostřednictvím své pastorační služby, rozvíjející se v rámci veřejné služby a činnosti veřejných institucí, vstupují do vztahu s mnoha specifickými skupinami lidí žijících v České republice. Zkušenosti pastorálních pracovníků, jejichž základem je individuální a osobní práce s nimi, se mohou stát jedním z cenných zdrojů poznatků a přispět k rozvoji kvality pastorační péče usilující o zlepšení kvality života lidí. Jedním z nástrojů, který by k tomu mohl přispět, je kolaborativní (kvalitativní) výzkum.⁵

Pavel Kolář

5 Henk de Roest: *Collaborative Practical theology: Engaging Practitioners in Research on Christian Practices*, Leiden 2020.